

Севрук Володимир Геннадійович, провідний науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ ТА ЗЛОЧИННИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ, СФОРМОВАНИМИ НА ЕТНІЧНІЙ ОСНОВІ

Україна на сучасному етапі свого розвитку перебуває на шляху значних перетворень: модернізується структура економічних відносин, формуються нові суб'єкти власності й політичної діяльності, трансформуються ключові цінності, змінюється устрій життя, традиції. Цей динамізм зумовлює загострення в інших сферах життя українського суспільства проблем зростання етнічної злочинності. Історія засвідчила, що етнічні відносини становлять групу найскладніших проблем, які впливають на стан злочинності в країнах [1, с. 235].

Об'єктивно визначити й відобразити в межах будь-якої наукової роботи особливості представників окремого народу, ґрунтовно розглянути його національні традиції та обряди, а також сформулювати особливості поведінки в певних життєвих ситуаціях представників окремого етносу є неможливим. Адже кожен народ становить сукупність різних особливостей зі своїми індивідуальними переконаннями, принципами, забобонами й комплексами. Проте існують певні закономірності, притаманні представникам певних етнічних груп, що сформовані на території України та на які необхідно зважати під час протидії злочинам з їхнього боку [2, с. 38].

Будь-які концепції походження етносів не заперечують власне факту їхнього існування. За даними ООН, у світі нині налічується щонайменше три тисячі етнічних спільнот, які входять до більш як 220 держав світу. Згідно з даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року, в Україні проживає 134 різних етнічних груп, які ідентифікують себе як громадяни України [3]. Окремі колишні іноземці вже обжилися та натуралізувалися, поступово створивши міцні етнічні діаспори, інші громади поки лише формуються.

У майже всіх сильних етнічних діаспорах згодом з'являються й свої організовані злочинні угруповання. Сучасна етнічна злочинність чітко структурована – кожна національність «патрунує» свій регіон, має певну сферу впливу [4]. Так, наприклад, 2000 року було виявлено 13 організованих груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі, 2001 року – 19, 2002 року – 13, 2003 року – 18, 2004 року – 13, 2005 року – 14, 2006 року – 6, 2007 року – 12, 2008 року – 4, 2009 року – 8, 2010 року – 16, 2011 року – 26, 2012 року – 19, 2013 року – 21, 2014 року – 19, 2015 року – 8, 2016 року – 6, 2017 року (протягом п'яти місяців) – 3 [5; 6]. Однак суто ці відомості навряд чи допоможуть дізнатись про реальні показники, оскільки загальновідомо, що етнічна злочинність означена найвищим ступенем латентності.

Найбільш поширені проблеми, як у контексті процесуального закріплення, так і відносно доведення винуватості, у межах проваджень, де учасниками є етнічні групи, стосуються відсутності в них взагалі будь-яких ідентифікаційних документів (свідомства про народження, паспорта тощо), що ускладнює встановлення особи та проведення з нею слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Тому єдиним правильним і можливим кроком з боку слідчого має бути діяльність у формі здійснення запитів до місць проживання таких осіб, отримання виписок із церковних книг, реєстрів охрещення тощо, адже саме такі відомості нададуть можливість ідентифікувати особу та документально закріпити їх у межах кримінального провадження.

Під час розслідування кримінальних правопорушень, учинених представниками різних етнічних груп, слід ґрунтуватися на вимогах ст. 29 КПК України «Мова, якою здійснюється кримінальне провадження». Практичний зміст цієї статті перебуває в концептуальній єдності з вимогами ст. 10 Конституції України про те, що державною мовою в Україні є українська. У цьому контексті державна мова набуває статусу одного з елементів конституційного правопорядку в державі. Конституційний Суд України в своєму рішенні від 14 грудня 1999 року № 10-РП/99 (справа про застосування української мови) вказав, що конституційно-правовий статус державної мови як обов'язкового засобу спілкування в публічних сферах суспільного життя надано українській мові.

Відповідно до положень ст. 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судочинство і діловодство в судах України відбувається державною мовою. Суди забезпечують рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою. У ч. 3 вказаної статті наявна вимога про те, що суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють.

Відповідно до ч. 1 ст. 29 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, кримінальне провадження здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд зобов'язані складати процесуальні документи державною (тобто українською) мовою.

У ч. 2 ст. 29 КПК України передбачено виняток із загального правила: особу повідомляють про підозру в учиненні кримінального правопорушення державною мовою або будь-якою іншою мовою, якою вона володіє достатньо для розуміння суті підозри в учиненні кримінального правопорушення.

Зазначимо, що «володіння державною мовою» – поняття оцінне. Ступінь володіння мовою визначає особа, яка здійснює кримінальне провадження, відносно конкретних представників етнічних меншин. Щоб визначити, чи володіє підозрюваний або обвинувачений, який вражає себе представником етнічних меншин, необхідно передусім з'ясувати його особисту думку. Якщо він робить заяву про те, що не володіє державною мовою, то це означає, що незалежно від внутрішнього переконання слідчого чи прокурора з цього питання такому учаснику провадження має бути надано право користуватися послугами перекладача.

Це передбачено ч. 3 ст. 29 КПК України, яка вимагає від слідчого судді, суду, прокурора чи слідчого забезпечити будь-якому учаснику кримінального провадження, який не володіє чи не достатньо володіє державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання та подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою він володіє, користуючись (за потреби) послугами перекладача в порядку, передбаченому ст. 68 КПК України.

Вважаємо, що осіб, які виявили бажання користуватися рідною мовою і відносять себе до представників етнічних меншин під час досудового розслідування, не слід позбавляти цього права. Це впливає із відсутності обмежень у КПК України, а також з ч. 3 ст. 10 Конституції України, відповідно до якої в Україні гарантується вільний розвиток, використання та захист інших мов етнічних меншин України.

У таких кримінальних провадженнях щодо осіб, які не володіють державною мовою, з моменту встановлення цього факту участь захисника є обов'язковою (п. 4 ч. 2 ст. 52 КПК України).

Під час провадження судових експертиз може виникнути ситуація, коли від учасників провадження необхідно взяти зразки для порівняльного аналізу. Перед цим слід вивчити традиції народу, представником якого є особа. Звичаї та традиції окремих країн не дають змоги передавати стороннім особам які-небудь продукти життєдіяльності людини, у тому числі волосся, кров, сперму, зрізи нігтів тощо.

Якщо слідчий зіткнувся з такими протидіями, необхідно передусім з'ясувати їх причину, і якщо вони полягають в обрядовій та культовій галузі, шляхом змістовних пояснень, намагаючись змінити займану суб'єктом позицію, слід роз'яснити, що це необхідно в інтересах слідства. У складних ситуаціях доцільно застосувати допомогу особи з кола земляків, що дотримуються сучасних поглядів, яка буде авторитетом для учасника цієї слідчої (розшукової) дії.

У разі призначення експертиз представник етнічних меншин – підозрюваний повинен мати можливість ознайомитися з перекладом постанови про призначення експертизи. Йому обов'язково мають бути роз'ясненні його права, а клопотання, які будуть ним заявлені, – уважно розглянуті. У тому самому порядку його слід ознайомити з висновком експерта, роз'яснити його право клопотати про призначення додаткової або повторної експертизи.

Підбиваючи підсумки, слід зауважити, що численні злочинні групи, сформовані на етнічній основі, вимагають особливих організаційних і тактичних заходів щодо розслідування учинених ними злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Медведєв О. В. Етнічна злочинність в циганському середовищі / О. В. Медведєв // Право і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 235–241.
2. Босенко В. В. До питання протидії злочинам, учиненим представниками етнічних меншин / В. В. Босенко // Організаційно-правові засади боротьби з правопорушеннями на транспорті : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 23–24 груд. 2011 р.). – Одеса : ОДУВС, 2011. – 432 с. – С. 38–39.
3. Всеукраїнський перепис населення 2001 р. [Електронний ресурс] // Державний комітет статистики України : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality>. – Назва з екрана.
4. Кримінал у стилі етно [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prokuratura.org.ua/?p=2035>. – Назва з екрана.
5. МВС України [Електронний ресурс] : [сайт]. – Режим доступу: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/category/4687>. – Назва з екрана.
6. Статистична інформація [Електронний ресурс] : Генеральна прокуратура України : [сайт]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>. – Назва з екрана.